

Εισαγωγή

Εθνικό κέντρο βιβλίου

ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ

ο ξένος:

εικόνες του άλλου στη λογοτεχνία

Για το φάκελο
εργάστηκαν:

Βενετία Αποστολίδου Αντιγόνη Τσαρμποπούλου Χαρούλα Κρομνάδου
σύλληψη και συντονισμός:

Ελένη Χοντολίδου

εικονοθεσία και ηλεκτρονική σελιδοποίηση:

Γιώργος Μεταξιώτης

Η Ελλάδα, όπως και οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, είναι πλέον από χώρα αποστολής, χώρα υποδοχής μεταναστών από πολλά μέρη του κόσμου. Η ετερογένεια των σημερινών κοινωνιών αλλά και των μαθητικών τάξεων είναι κάτι παραπάνω από υπαρκτή και απαιτεί συστηματική επανεξέταση τόσο των ιδεολογικών μας προσεγγίσεων, όσο και των μεθόδων διδασκαλίας μας, κυρίως στα Ανθρωπιστικά μαθήματα. Τα τελευταία χρόνια ο εθνικισμός, ο ρατσισμός και η ξενοφοβία έχουν πάρει διαστάσεις τις οποίες η εκπαίδευση δεν μπορεί πλέον να αγνοεί.

Οι νέοι είναι διαρκώς εκτεθειμένοι σε μία πληθώρα ιδεολογιών, αυτοαναιρούμενων και αντιφατικών μεταξύ τους. Τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής μας, οξυμένα παρά ποτέ άλλοτε, οδηγούν, πολλές φορές, τους νέους να υιοθετήσουν το «μαύρο» λόγο του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Ο λόγος αυτός βρίσκει απήχηση μέσα τους για λόγους οικονομικούς, ταξικούς και ευρύτερους κοινωνικούς και, πολλές φορές, συνοδεύει τον αγώνα τους για τη συγκρότηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας στην οποία ζουν. Η συγκρότηση αυτή δεν γίνεται ποτέ χωρίς συγκρούσεις και χωρίς την περιχάραξη του «εμείς» από τους σημαντικούς «άλλους». Όσο περισσότερο μειωμένοι παρουσιάζονται οι «άλλοι» τόσο αποτελεσματικότερα γίνεται η συγκρότηση του «εμείς», ενός «εμείς» με το οποίο ταυτιζόμαστε ευκολότερα.

Ο ρατσισμός και η ξενοφοβία είναι αισθήματα υπαρκτά σε όλες τις κοινωνίες όλων των εποχών. Ένας στείρος στιγματισμός τους στο όνομα ενός θολού και χαλαρού ανθρωπισμού, δεν έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ο φόβος απέναντι στον ξένο (αλλά και στο ξένο και το καινούριο γενικώς) είναι υπαρκτός και οφείλει να γίνει αντικείμενο συστηματικής πραγμάτευσης στο σχολείο. Ωστόσο, δεν πρέπει να υπερεκτιμάται η δυνατότητα αλλαγής των αντιλήψεων και των στάσεων των μαθητών μέσω της διδασκαλίας στο σχολείο, γιατί αυτή από μόνη της δεν μπορεί να αλλάξει δραστικά ορισμένες πλευρές και όψεις της κοινωνίας... Ο ρατσισμός δεν είναι απλώς και μόνον ζήτημα άγνοιας, το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί με περισσότερη γνώση. Δεν παράγεται σε κοινωνικό κενό, έχει τις ρίζες του σε βαθύτερα κοινωνικά, οικονομικά και θρησκευτικά ζητήματα και, ασφαλώς, δεν είναι φαινόμενο αποκλειστικά ελληνικό. Η ρατσιστική ιδεολογία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί

αποκλειστικά μέσα στο σχολείο όταν οι βασικές δομές του ρατσισμού αναπαράγονται κατ' εξοχήν έξω από αυτό.

Αφού εντοπίσουμε τον ξένο στη γλώσσα, την ιστορία και την κοινωνία και την ίδια μας την οικογένεια (Α΄ Στάδιο: Οι λέξεις και τα πράγματα) βλέπουμε φωτογραφίες, ταινίες, πληροφοριακό και άλλο έντυπο υλικό με αντίστοιχο θέμα, διαβάζουμε εφημερίδες που μιλούν για τον ξένο και ακούμε τραγούδια της ξενιτιάς. Εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο ο λόγος «κατασκευάζει» ρατσισμό και υποθάλπει την ξενοφοβία.

Στη συνέχεια, (Β΄ Στάδιο) εντοπίζουμε τον ξένο στη λογοτεχνία. Ένας από τους λόγους που αρθρώνονται για τον ξένο στην κοινωνία είναι και αυτός της λογοτεχνίας. Είναι πολύ σημαντικό να διαβάσουμε σ' αυτήν την τόσο ευαίσθητη ηλικία κείμενα που μιλούν για τον ξένο και να εξετάσουμε τον τρόπο που το πραγματοποιούν μέσω στερεοτύπων, εικονοποιίας, υπερβολών... Ακριβώς στα στερεότυπα αυτά στεκόμαστε και βοηθούμε τους μαθητές μας να μιλήσουν για το ζήτημα του ξένου. Διαβάζουμε κείμενα που αναφέρονται σε διάφορες κατηγορίες «άλλων» (τσιγγάνους, μετανάστες, Εβραίους, αλλοεθνείς γενικώς...) και επιχειρούμε την ανακατασκευή των μύθων για τους ξένους. Δραματοποιούμε τα κείμενα που μας συγκινούν. «Ξένοι» είμαστε όλοι μας -με τον ένα ή τον άλλο τρόπο- και γι' αυτό η ανάγνωση κειμένων για τον ξένο προσφέρεται όσο καμία άλλη για τη βαθύτερη κατανόηση του εαυτού μας.

Τέλος, (Γ΄ Στάδιο) γράφουμε εμείς για τον ξένο. Κάνουμε ανθολόγια και ραδιοφωνικές εκπομπές. Μετατρέπουμε τα λογοτεχνικά κείμενα σε άλλα μέσα επικοινωνίας, εντοπίζουμε τον ξένο μέσα μας. Σκοπός της ανάγνωσης των κειμένων για τον ξένο είναι να κατανοήσουν οι μαθητές μας πως ο φόβος απέναντι στον ξένο είναι στην ουσία φόβος απέναντι στον ίδιο μας τον εαυτό. Οι άλλοι είμαστε εμείς.

Ο φακέλος αυτός επιδιώκει να εξετάσει το ζήτημα σε βάθος, ώστε να κατανοήσουν οι μαθητές τους ιστορικούς και κοινωνικούς μηχανισμούς εκείνους που γεννούσαν και γενούν, αναπαρήγαγαν και συνεχίζουν να αναπαράγουν την αναγκαιότητα ύπαρξης του ξένου, του φόβου, από καταβολής κόσμου μέχρι τις μέρες μας, απέναντι στον διαφορετικό, δηλαδή, στον εαυτό μας. Ο ξένος δεν έχει οντολογική υπόσταση, δεν έχει σταθερά χαρακτηριστικά. Αυτός που είναι ξένος εδώ, για κάποια ομάδα πληθυσμού, δεν είναι ξένος κάπου αλλού και το αντίστροφο.

Η ανάγνωση των κειμένων του φακέλου αυτού, καθώς και οι ποικίλες δραστηριότητες που τον συνοδεύουν συνιστούν αντίσταση και πρόκληση στα αισθήματα ρατσισμού, ξενοφοβίας και αποκλεισμού που αισθάνονται οι μαθητές στη σημερινή εποχή. Μέσα από τον προφορικό τους λόγο, τις γραπτές τους εργασίες, τις συγκρίσεις εικόνων, την έρευνα στη βιβλιοθήκη, τις εφημερίδες και το κοινωνικό πεδίο καθώς και τις άλλες δραστηριότητες, οι μαθητές μας θα αρθρώσουν τον ενίοτε ξενοφοβικό τους λόγο και εμείς ως εκπαιδευτικοί θα συζητήσουμε ειλικρινά και σε βάθος μαζί τους το ζήτημα αυτό. Εν τέλει, αυτό το αλλόκοτο «τέρας», ο ξένος είναι μέσα μας. Τρέφεται με πανάρχαιους μύθους -προφορικούς και γραπτούς- και διαλύεται, αν επιχειρήσουμε την αποδόμησή τους. Η ανάγνωση των κειμένων για τον ξένο τελειώνει με το τέλος των δραστηριοτήτων, όχι όμως και η διαδικασία της ευαισθητοποίησής μας απέναντι στο ζήτημα του ξένου, εντέλει, απέναντι στον ίδιο μας τον εαυτό.

Το κεντρικό σημείο του φακέλου για τον ξένο είναι οι δραστηριότητες που είναι οργανωμένες σε τρία μέρη (Στάδιο Α΄: Οι λέξεις και τα πράγματα: εντοπίζουμε τον ξένο στη γλώσσα, την ιστορία, την κοινωνία, Στάδιο Β΄: Εντοπίζουμε τον ξένο στη λογοτεχνία, Στάδιο Γ΄: Γράφουμε για τον ξένο). Τα μέρη αυτά πλαισιώνονται από τα λογοτεχνικά κείμενα (και θεματικά ταξινομημένα), τη βιβλιογραφία για τον εκπαιδευτικό, τη μουσική, τις κινηματογραφικές ταινίες, τα άλλα κειμενικά είδη. Αν και τα μέρη αυτά έχουν αυτοτέλεια και ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει επιλεκτικά αυτά που εξυπηρετούν καλύτερα τη διδασκαλία του, προτείνουμε να γίνει μία κατ'

αρχήν πλοήγηση σε ολόκληρο το φάκελο και να ολοκληρωθεί η «διαδρομή» των τριών σταδίων με τις επιμέρους δραστηριότητες.

Μιλούμε για **δραστηριότητες** και όχι για **ερωτήσεις** που προϋποθέτουν μία σωστή απάντηση, γιατί οι «απαντήσεις» στα ερωτήματα που θέτει το ζήτημα της ετερότητας αφενός δεν είναι και δεν θεωρούνται δεδομένες και, αφετέρου, γιατί επιδιώκουμε την κινητοποίηση των μαθητών με τρόπους πολυπλοκότερους από αυτούς της συγγραφής απλώς ενός δοκιμίου για τον ξένο. Ούτως ή άλλως οι προτεινόμενες δραστηριότητες είναι παραδειγματικές. Ο κάθε εκπαιδευτικός με τους μαθητές του θα τις αναμορφώσει σύμφωνα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητές του.

Το υλικό μας δεν διανθίζεται απλώς από εικόνες και άλλα κείμενα. Υποστηρίζεται δυναμικά από αυτά και συνομιλεί μαζί τους. Με την έννοια αυτή οι εικόνες του φακέλου είναι συστατικά του στοιχείου και αναπόσπαστο κομμάτι της σύλληψής του. Η ύπαρξη της σχολικής βιβλιοθήκης, από την άλλη, συνιστά απαραίτητη συνθήκη για τη διδασκαλία του φακέλου. Έχουμε συνειδητά συμπεριλάβει και λογοτεχνικά κείμενα που δεν υπάρχουν ακόμη στις σχολικές βιβλιοθήκες με την ελπίδα ότι μπορεί να υπάρχουν στις δημοτικές ή άλλες τοπικές βιβλιοθήκες ή ότι μπορεί σύντομα να αγοραστούν από τις σχολικές. Και πάλι ο κατάλογός μας δεν είναι -και δεν θα μπορούσε να είναι- πλήρης. Θα ολοκληρωθεί μόνον όταν οι μαθητές παράγουν τα δικά τους κείμενα και τα βάλουν δίπλα ή και απέναντι στα λογοτεχνικά και τα άλλα κείμενα του φακέλου.